

Síla důkazu a výše trestu

Henrik Lando z Copenhagen Business School má v *Review of Law and Economics* inspirativní článek *Size of the Sanction Should Depend on the Weight of the Evidence*. Z názvu je hezky zřejmé, jaká je otázka i odpověď. Autor prezentuje model optimálního trestu v situaci, kdy soud nemá 100% jistotu, že obžalovaný je skutečně vinen (což je, alespoň v rovině akademické úvahy, 100% případů, protože absolutní jistotu o vině nemáte nikdy – i pro sebelepší hromádku důkazů lze vymyslet logicky správnou, byť velmi nepravděpodobnou historku zpochybňující vinu). Cílem je minimalizovat celkové náklady kriminality, tj. jak škody způsobené kriminalitou tak i náklady na odsouzení usvědčených pachatelů.

Intuice argumentu, proč uvalit vyšší trest v případech, kdy důkazy proti obžalovanému jsou silnější, se dá vyložit na jednoduchém příkladu, který přebírám z článku: Předpokládejte, že se u zločinu určitého typu se ve stejné míře objevují dva typy důkazů, buď silnější (test DNA) nebo slabší (svědci), přičemž každý z nich stačí na odsouzení. Silnější důkaz znamená, že ve větším procentu případů je usvědčený pachatel pachatelem skutečným. Máme možnost odsoudit všechny pachatele na 4 roky, nebo odsoudit pachatele usvědčené silným důkazem na 5 let a pachatele usvědčené slabším důkazem na 3 roky. Celkové náklady trestu jsou pro společnost v obou možnostech stejné. Ovšem z pohledu potenciálních zločinců je očekávaný trest, který jim po spáchání zločinu hrozí, vyšší ve druhém systému. Důvodem je skutečnost, že u silnějších důkazů je častěji odsuzován skutečný pachatel, a tudíž zvýšení trestu o jeden rok bude dopadat disproporčně právě na skutečné pachatele. Při stejných nákladech trestu se dosahuje silnější represe, což je preferováno. Ke stejnému závěru se dostanete i argumentem z opačné strany, pokud budete chtít zachovat represí a minimalizovat škody způsobené tím, že občas nevyhnutelně odsoudíte nevinné.

Okamžitě mi vytanula na mysl pozitivní otázka: Závisejí i v praxi výše trestu na síle důkazů? Právníci by se teď měli dušovat, že ne, neboť právo (aspoň dle mých omezených znalostí – přivítám jakékoli korekce) s tím nepočítá. Pokud stačí důkazy (v systémech zvykového práva „beyond reasonable doubt“), je obžalovaný odsouzen, a trest se už neodvívá od toho, jestli důkazy byly spolehlivé na 99 nebo 99.99 procent. I v našem trestním zákoně (§33 a §34) jsou uvedeny polehčující a přitěžující okolnosti, které snižují či zvyšují trest, ale nenajdete mezi nimi polehčující okolnost „soud si přeci jen není až tak úplně jistý vinou pachatele“. (Souvislost mezi trestem a silou důkazu tam najdete, ovšem v opačném směru: Trest by např. měl být nižší, pokud pachatel napomáhal při objasnění, v kterýžto případech je zřejmě větší jistota, že je odsuzován skutečný viník. Jsou rozumné důvody pro toto ustanovení, ovšem ty jsou „mimo náš model“).

Nicméně podle mě soudci v praxi těžko mohou ignorovat realitu, že důkazy nejsou stoprocentní, že zmírněním trestu u slabších případů omezí škody, které (v průměru) způsobí nesprávně odsouzeným, a že zvýšením trestu u silnějších případů mohou „dávkovat“ tresty ve větší míře na skutečné pachatele a tím i účinněji odrazovat od zločinu. Jedinou evidenci, kterou pro to mám, jsem získal v podnětném rozhovoru se soudcem Nejvyššího správního soudu Karlem Šimkou. Říkal (velmi volně parafrázuji), že u znásilnění jsou často důkazy problematické (případy typu „on říká, že sama chtěla, ona to popírá“) a právnícky košer by bylo buď osvobodit, případně odsoudit a pak už dát trest v plné výši, zatímco v praxi to často dopadá tak, že obžalovaný odsouzen je a dostane vcelku mírný test. Takže asi to tak opravdu funguje, i když tato „evidence“ rozhodně nepostačuje z vědeckého hlediska. Pokud víte o zdroji dat o trestních případech, v němž je nějakým měřitelným způsobem zaznamenána

evidence proti obžalovanému, dejte vědět – moc rád bych na tuto otázku získal rigoróznější empirickou odpověď.